

Gönderim Tarihi: 21/05/2023
Son Revizyon Tarihi: 21/05/2023

Kabul Tarihi: 14/06/2023
DOI: 10.59114/dasad.1300118

YAYIN TANITIMI / BOOK REVIEW

Has China Won?: The Chinese Challenge to American Primacy

Muhammet Enes DOĞANLAR*

Künye: MAHBUBANI, Kishore (2020), Has China Won?: The Chinese Challenge to American Primacy. New York City: Public Affairs.

Giriş

Çin'in, geçtiğimiz 50 yılda uluslararası toplumdan izole bir ülke olmaktan çıkarak ekonomik güç haline gelmesi onu bugünün en önemli küresel aktörlerinden biri haline getirmiş ve uluslararası sistemin başat gücü Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) stratejik rakibi olmasını sağlamıştır. Özellikle 2017 yılında Donald Trump'ın ABD Başkanı olmasıyla birlikte iki ülke arasında başlayan ticaret savaşları, stratejik rekabeti tırmandırmıştır. Joe Biden'ın 2021 yılında ABD Başkanı seçilmesiyle birlikte stratejik odak noktasını Asya-Pasifik bölgesine kaydırmasıyla söz konusu küresel güç rekabeti daha tehlikeli bir noktaya gelmiştir. Tecrübeli diplomat Kishore Mahbuba'nın bu eseri, en basit haliyle Çin'in ABD'nin küresel üstünlüğüne karşı meydan okumasını konu edinmektedir.

Çin ve ABD arasındaki jeopolitik çekişmenin önümüzdeki on veya yirmi yıl boyunca süreceğini iddia eden Mahbubani, (s.1)

* ensdoganlar@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9899-1508;

Gönderim Tarihi: 21 Mayıs 2023, Kabul Tarihi: 14 Haziran 2023

Önerilen Atf: Doğanlar, M. E., (2023). Kitap Tanıtımı: Has China Won?: The Chinese Challenge to American Primacy, *Doğu Asya Araştırmaları Dergisi*, 6(12),s.118-130.

kitabını dokuz bölümde toparlayarak küresel rekabetin iç yüzüne odaklanmaktadır. İki büyük gücün -özellikle de ABD'nin- iç ve dış politikada yaptıkları hatalar üzerinden argümanlarını sıralayan Mahbubani, Çin'in revizyonist bir güç olup olmadığı tartışmasıyla devam etmiş;ABD'nin siyasi ve ahlaki felsefesindeki dönüşümüne de vurgu yaparak yükselen bir güce karşı nasıl tavır alacağını incelemiştir. Bunun yanı sıra Mahbubani, büyük güç rekabetinde diğer ülkelerin tavrının nasıl olacağını da ortaya koyarak çelişkili bir sonuca varmıştır.Mahbubani, her ne kadar kitabın çarpıcı başlığına bir yanıt vermese de Çin ve ABD arasındaki büyük güç rekabeti hakkında önemli fikirler vermektedir.

Çin'in En Büyük Hatası

Kitabın bu bölümünde Çin'in büyük güç rekabetindeki en büyük hatasının Amerikalı iş adamlarını ve Amerikan kurumlarını kendisine yabancılaştırması ve karşılıklı güveni zedelemesi olduğu belirtilmektedir. Özellikle Donald Trump'ın ABD Başkanı olması ve 2018 yılında Çin'e karşı ticaret savaşını başlatmasıyla birlikte büyük güç rekabetinin ilk bölümünün başladığını ifade eden Mahbubani, nerdeyse hiçbir Amerikan şirketinin Çin'i Trump'un saldırısına karşı savun(a)madığını belirtmektedir.

Kitabın ikinci bölümünde, Boeing ve General Motors gibi Amerikan şirketlerinin Çin üzerinden önemli gelirler elde ettiği ve Çin'in uluslararası ticaretinde en önemli destekçileri oldukları vurgulanmaktadır. 1993 yılından 2017 yılına kadar 200'den fazla uçağı Çin'e teslim eden Boeing, bu yıllar arasında kazancını 1.2 milyon dolardan yaklaşık 12 milyar dolara çıkartarak on kat attırılmış durumdadır. (s.26) Buna ek olarak, 2011 yılında iflas etmekle karşı karşıya kalan Amerikalı otomobil üreticisi General Motors, Çin'de beklenmedik bir başarıya imza atarak, sadece 2018 yılında 3 milyon 640 bin otomobil satmış, böylece pazarının %42'lik bir kısmını Çin tek başına oluşturmuştur.Kısacası Çin, Amerika'nın ikonik şirketlerinden birisini kurtararak, yeniden başarılı şirketler arasına girmesini sağlamıştır.Boeing ve General Motors gibi şirketler başta olmak üzere birçok Amerikalı şirket, Çin'in Dünya Ticaret Örgütü'nde (DTÖ) "En Çok Gözetilen Ulus" statüsünü alması için Amerikan Kongresi'ne baskı yapmıştır.

Amerikan şirketlerinin Çin-ABD ilişkilerinde oynadıkları bu olumlu role rağmenABD Başkanı Trump'ın Çin'e karşı ticaret savaşını başlatması,uluslararası ticaret ve siyasette önemli taşları yerinden

oyunatmıştır. Çin'in uluslararası rekabette teknoloji transferini zorunlu kılma, fikri mülkiyetleri kopyalama ve gümrük vergilerinde uyguladığı haksız tarifelerle dış ticarete kendi aleyhine bir yapı oluşturması, ABD'li yetkilileri rahatsız ederek ticaret savaşlarının tetiklenmesine yol açmıştır. Mahbubani, Çin'in ABD ve Avrupalılar tarafından sıkça gündeme getirilen fikri mülkiyet hırsızlığından şikayetçi olmalarına sessiz kalmasını, Çin'in en büyük hatalarından biri olarak kabul etmektedir. İkinci olarak, uluslararası kamuoyunun dış ticaret konusundaki taleplerine sessiz kalmasının Çin'in Batı genelinde cazibesini yitirmesine yol açtığı belirtilmektedir. Özellikle Çin, "En Çok Gözetilen Ulus" statüsünde farklı ülkelerde daha kolay ticaret yapabiliyorken, o ülkelerin Çin pazarında bir takım zorluklarla karşılaşmaları Çin'in yaptığı hatalardan biri olarak vurgulanmaktadır.

Amerika'nın En Büyük Hatası

Mahbubani'ye göre ABD'nin en büyük hatası uzun vadeli kapsamlı bir strateji geliştirmeden Çin ile jeopolitik bir yarış başlatması olmuştur. Soğuk Savaş esnasında Sovyetler Birliği'ne karşı uygulanan çevreleme stratejisini ve 1970'li yıllarda dönemin ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissenger'ın Çin'i dünya sistemine ekonomik, kültürel ve siyasi olarak entegre etmek isteyen politikalarını referans gösteren Mahbubani, Amerika'nın son yıllarda ve özellikle de Trump döneminde yukarıda bahsi geçen stratejilerin yaklaşımlarına duyarsız kaldığını belirtmektedir. Özellikle son dönemlerde Amerika'nın siyasi, ekonomik ve kültürel olarak birçok farklı yapısal problemle karşılaştığı belirtilmekte; Amerikan toplumunun bölündüğü ve kutuplaştırıldığı öne sürülmektedir. (Mahbubani, 2020:51) Bununla birlikte, Amerikan toplumunun bu süreçte George Kennan'ın Sovyetler Birliği'ne karşı mücadelede temel noktalardan biri olarak tanımladığı "ruhsal canlılıktan (spiritual vitality)" yoksun olduğunu altı çizilmektedir.

Soğuk Savaş başında Amerika'nın Sovyetler Birliği'ne karşı NATO, Marshall Planı ve Bretton Woods sistemi vb. ile kurmuş olduğu çok taraflı uluslararası sistemin son dönemlerde altının oyulduğunu belirten Mahbubani, günümüzde çok taraflılığı benimseyen ülkenin-Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) ve Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) gibi inisiyatiflerle- Çin olduğunu vurgulamaktadır. (Mahbubani, 2020: 52) Nitekim Kuşak ve Yol

Girişimine bugüne kadar 148 ülke katılmıştır. 1 Amerika'nın müttefikleri nezdinde güvenilir ülke olma statüsünü zamanla kaybettiğini de ortaya koyan yazar, Çin için en kötü ihtimalin Batı'nın yeniden konsolide olarak kendisine karşı yeni bir çevreleme stratejisi kurgulaması olduğunu vurgulamaktadır. ABD'nin gözden düşmesine örnek olarak "Ticaret Borsalarını Destekleme Aracı (INSTEX)" gösterilmektedir. Bu sistemin amacı, uluslararası ticaret ve siyasette Amerikan dolarını silah olarak kullanan ABD'ye karşı, ABD'nin yaptırım uyguladığı -İran gibi- ülkelerle dolar ve Swift sistemi dışındaki işlemleri kolaylaştırmaktır. Tarihte ilk kez ABD'nin en büyük üç müttefiki - Fransa, İngiltere ve Almanya- ABD doları üzerinden gerçekleşen ödeme sistemine alternatif yeni bir sistem geliştirmişlerdir. Bu bağlamda INSTEX, Mahbubani tarafından ABD-Çin stratejik rekabetinde "bir uyarı işareti ve felaket habercisi" olarak değerlendirilmektedir. (Mahbubani,2020:64)

Kitabın bu bölümünde ABD ve Çin'in ekonomik göstergeleri hakkında bilgilere de yer verilmiş, Çin'in önümüzdeki süreçte ABD'den daha büyük bir ekonomiye sahip olma ihtimalinin yüksek olduğuna dikkat çekilerek, Amerikan yöneticilerinin sonsuza dek dünyanın en büyük ekonomisi olacakları varsayımını artık sorgulamaları gerektiği konusunda uyarılara yer verilmiştir. Bu çerçevede, Amerika'nın kapsamlı ve uzun vadeli bir strateji geliştirmeden bu şekilde devam etmesi, Çin'e jeopolitik bir hediye olacak ve sonunda jeopolitik rekabeti kazanmasını sağlayacaktır.

Statüko Güç mü, Revizyonist Güç mü?

Kitabın dördüncü bölümünde, Çin'in kendi dünya görüşünü uluslararası topluma anlatma konusunda tarih boyunca yetersiz olduğuna ve Çin siyasi sisteminin katılığından dolayı Çin perspektifini tüm iç yüzüyle dünyaya anlatabilecek yöneticilerin yoksunluğuna dikkat çeken Mahbubani, Çin'in askeri bir güç olmadığına dair sağlam temelleri olan argümanların varlığına dikkat çekmektedir. Bu argümanlardan ilki tarihsel olandır. Son iki yüzyıldır Avrasya'da güçlü bir medeniyet olarak kesintisiz bir şekilde varlığını sürdüren Çin'in Avrupalı emperyal güçlerin aksine fetih ruhuna ve arzusuna sahip olmadığı altı çizilmektedir. Avustralya'nın coğrafi olarak Çin'e yakın olmasına rağmen

¹"Countries of the Belt and Road Initiative (BRI)," *Green Finance and Development Center*, Mart 2022, <https://greenfdc.org/countries-of-the-belt-and-road-initiative-bri/>

kendisine daha uzak bir Avrupalı güç tarafından işgal edilmesi, bunun en önemli örneklerinden biri olarak gösterilmektedir.

Çin anlayışındaki deniz aşırı fetih isteksizliğinin uygun ve güçlü donanmaya sahip olup olmama durumuyla ilgisi olmadığını söyleyen MahbubaniPortekiz ve İspanyolların 16'ncı yüzyılda yenedünyayı kolonileştirmeden çok daha önce Çin'in dünyanın en güçlü donanmasına sahip olduğunu belirtmektedir. (Mahbubani, 2020:83) Bu ve bunun gibi birçok tarihsel örneği Çin'in aslında tarih boyunca revizyonist bir güç olmadığına dair argümanlarını kuvvetlendirmek için kullanan yazar, Çin kültüründe öğretmenlerin askerlerden daha çok saygı gördüğünü ve Çinli düşünürlerin ülkenin hasımlarına karşı doğrudan askeri çatışma yerine psikolojik üstünlüğü sağlayan stratejiler ortaya koyduklarını ifade etmektedir. (Mahbubani,2020:87)

Amerikalıların aksine Çin'in dünyada herhangi bir "evrensel" misyona sahip olmadığını, son kırk yıldır herhangi bir kitle savaşına veya çatışmaya girmediğini, kendi değer ve normlarını tüm insanlığa benimsetmek gibi bir motivasyonun olmadığını da hatırlatan Mahbubani, kültür, değer ve estetik anlayışında yalnızca Çinlilerin Çinli olabileceklerine inandıklarını söylemektedir. (Mahbubani,2020: 89) ABD'nin üstlendiği evrensel misyon çerçevesinde Libya, Irak, Suriye, Afganistan gibi ülkelerle yüksek maliyetli askeri çatışmalara girmesinin ve bu ülkelere kendi değerlerini kabul ettirerek demokratikleştirme çabalarının boşa çıkmasının Çinlilere önemli dersler verdiği vurgulanmaktadır. Hatta bu askeri eylem eksikliği ve savunmacı stratejinin, hem güçlü bir uygarlık dürtüsünü hem de güç kavramına karşı faydacı bakış açısını etkilediğini savunmaktadır. (Mahbubani,2020:90)

Günümüzde Çin ulusal güvenlik belgelerinde "kırmızıçizgi" olarak tanımlanan, Yüzyıllık Aşağılanma² döneminde kaybedilen ve yeniden birleşmenin son parçası olarak gösterilen Tayvan Meselesinde çözüm yolunun Amerikalı politikacıların Tayvan bağımsızlık mücadelesine olan desteklerini azaltmak olduğunu savunan Mahbubani, bunun aynı zamanda Çinli liderlerin üstündeki baskıyı da hafifleteceğini iddia etmektedir. Güney Çin Denizi'ndeki tartışmalara da yer verilen bu bölümde, Xi Jinping'in Güney Çin Denizi'nde bulunan ada ve resifleri ancak Amerikan gemilerinin

² Çin İmparatorluğu'nun işgalci güçlere karşı topraklarının büyük kısmını, milyonlarca insanını ve geleneksel ruhunu kaybettiği 1839-1949 yılları arasına denk gelen döneme verilen isimdir.

bölgedeki varlığını azaltması şartıyla silahlandırmayacağını söylemesine rağmen, ABD'nin bölgede askeri varlığını artırdığını ve böylece bu şansın kaybedildiğini dile getirmektedir. (Mahbubani,2020:99)

Çin'in muhtemelen önümüzdeki dönemde revizyonist/genişlemeci bir tutum izlemeden dünyanın en büyük gücü olacağı iddiası kitabı ilginç yapan özelliklerden bir tanesidir. Dahası,Çin'in stratejik gücü ve etkisi artarken, saldırgan askeri güç olmayacağı ısrarla vurgulanmakta, dört bin yıllık Çin tarihinin uzak bölgelerde gereksiz silahlı çatışmalara girilmemesi yönünde bir stratejik kültür oluşturduğuna yer verilmektedir. (Mahbubani,2020:104)

Amerika Geri Adım Atar mı?

Mahbubani'ye göre Soğuk Savaş döneminde elindeki kaynakları gereksiz ve maliyetli çatışmalara harcayan Sovyetler Birliği'nin aksine ABD bu dönemde rasyonel, esnek ve sağlıklı bir doktrine sahip şekilde hareket etmiştir. Sovyetler Birliği'nin tek taraflı ve uluslararası toplumun görüşlerini görmezden gelen davranışları hem ekonomik hem de stratejik mücadeleyi kaybetmesine yol açmıştır. Ancak günümüzdeki jeopolitik rekabette ABD'nin Sovyetler Birliği, Çin'in ise Soğuk Savaş esnasındaki ABD gibi davrandığını iddia eden yazar, ABD'nin Afganistan, Irak, Suriye, Libya'daki trilyonlarca dolarlık harcamalarını ve böylece Körfez ülkelerindeki tüm dostlarını kaybederek İran'ın bölgedeki nüfuzunu artırdığını ve bunun da Çin'e büyük bir jeopolitik hediye olduğunu savunmaktadır. (Mahbubani,2020:115)

ASEAN ülkelerinin 1975 yılında Amerika'nın bölgeden çekilmesiyle birlikte dikkat çekici bir şekilde geliştiğini ifade eden Mahbubani, ABD'nin Vietnam Savaşı boyunca Güneydoğu Asya'ya İkinci Dünya Savaşı'nda Avrupa'ya attığından daha çok bomba atmasını eleştirerek, Soğuk Savaş sonrasında askeri seçeneklerden çok diplomatik seçeneklerin daha ucuz ve tercih edilebilir olduğunu savunmaktadır.(Mahbubani,2020:122) Ancak Amerikan başkanlık seçimlerinde adaylara verilen bağış miktarları ve sponsorlarla birlikte büyükelçilik ve diplomatik görev makamlarının satılığa çıkartıldığını ve Amerika'nın diplomatların yetkinliğini azaltarak artık profesyonel düzeyde diplomat yetiştiremez duruma geldiğini ifade eden Mahbubani, Çin'in kurduğu diplomasi sistemiyle Amerika'nın artık karşılaştırılamayacağını ifade etmektedir. Bu

çerçevede, ABD -Çin arasındaki jeopolitik mücadelenin askeri yöntemlerin aksine diplomatik yollarla nihayete erdirileceği vurgulanırken, ABD'nin diplomatik opsiyonları azaltırken askeri enstrümanlarını güçlendirmesi eleştirilmekte ve Amerika'nın dünyanın geri kalanıyla "uzlaşma (compromise)" sanatını kaybettiği ifade edilmektedir. (Mahbubani,2020:126)

Buna ek olarak, Amerikan kamuoyunun ve yöneticilerinin ülkelerinin hiçbir koşulda kaybetmeyeceklerini düşünmelerinin büyük bir hata olduğunu savunan yazar, "başarının kaçınılmaz" olduğuna dair bu yanılığın beş temel faktöre dayandığını ifade etmektedir. Bunlar;

- Amerika'nın aynı Japonya ve Nazi Almanyası'na karşı olduğu gibi bu jeostratejik mücadelenin de galibi olacağı inancı,
- Çin'in ekonomik ve siyasi sisteminin sürdürülemez oluşu ile eninde sonunda geçmişte olduğu gibi tüm komünist ülkelerin dağılacağı ve demokrasilerin kazacağı inancı,
- Amerika'nın bol kaynaklara sahip olması ve temelde herhangi bir stratejik ayarlama ve fedakârlık yapmak zorunda olmaması,
- Amerika'nın düzenli bir toplumsal yapıyla birlikte hukukun üstünlüğüne dayalı Anayasal bir düzene sahip olması,
- ABD özgürlükler ülkesiyken, Çin'in komünist parti diktatörlüğüyle yönetiliyor olması şeklinde sıralanmıştır.

Bu yaklaşımlarının hepsinin yanlış olduğuna dair bir çok argüman olduğunu savunan Mahbubani; Amerika'nın kendisinden dört kat daha kalabalık dünyanın en eski uygarlığıyla rekabete girdiğini, Çin'in komünizmi dünyaya yaymak gibi bir anlayışı olmadığını, jeopolitik rekabetin fiziksel kaynaklardan çok araştırma ve geliştirme gibi entelektüel sermaye üzerinden belirleneceğini, Amerika'nın artık eskisi kadar düzenli ve adil bir ülke olmadığını ve Soğuk Savaş sonrasında artık tüm insanlığına ilham veren nitelikte olmadığını ifade etmektedir. Bu bağlamda, Amerikan toplumu ve yöneticilerinin artık dünyanın iki numarası olma ihtimalini göz önünde bulundurmaları gerektiğini vurgulayan Mahbubani, gerek politikacıların bu konuyu gündeme getirme konusunda isteksiz olacaklarını, gerekse Amerikan toplumunun dünyanın iki numarası olma fikrine dair bir tartışmayatahammül edecek kadar açık fikirli olmadığını ileri sürmektedir. (Mahbubani,2020:132)

Çin Demokrasi Olmalı mı?

Kitabın altıncı bölümünde temel olarak, Çin siyasi kültüründe en büyük korkunun “kaos” olduğu ve geçmişte belli dönemlerde siyasi kaosa sürüklenen Çin halkının her zaman “güçlü merkezi otoriteyi” tercih etme eğiliminde olacağı iddia edilmektedir.(Mahbubani,2020:136) Çin Komünist Partisi’nin (ÇKP) teoride Sovyetler Birliği Komünist Partisi ile aynı olduğu inancının yanlışlığına da dikkat çekilen bu bölümde, Çin’de yönetim sisteminin liyakate göre seçilmiş “meritokratik” bir siyasi yönetime sahip olduğu, Çin yönetiminin liyakatli insanları yetkilendirerek bugün Amerika’dan daha iyi diplomatlar yetiştirdiği ileri sürülmektedir. Ayrıca Çin’in komşularının saldırgan liderlerden çok Xi Jinping gibi sakin ve rasyonel liderlerin Çin’i yönetmesini tercih edecekleri belirtilmektedir. Özellikle Trump yönetiminin Paris İklim Anlaşması’ndan çekilmesiyle demokratik olarak seçilmiş liderlerin dahi uluslararası toplumun çağrılarına kulak tıkayabilecekleri ifade edilerek, demokratik olmayan ÇKP yönetiminin uzun vadeli hesaplamalarla hem Çin hem de dünya için en iyisini düşünerek anlaşma içinde kaldığı örneği verilmektedir. Yine, Soğuk Savaş döneminde, güçlendikçe diğer ülkelerin iç işlerine daha fazla karışan Sovyetler Birliği’nin aksine, Çin’in bu yüzyılda güçlendikçe Sovyetler Birliği gibi yapmadığı iddia edilmektedir. Hatta Çin’in ironik bir şekilde dünyanın geri kalan iki komünist gücü Kuzey Kore ve Vietnam’la karmaşık ilişkileri olduğu örneği verilmekte, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde kendi sınırları dışında savaşmayan tek güç olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu bağlamda, Çin liderliğinin temel amacının ülke içinde barış ve uyumu koruma olduğu ve Çin’in bir statüko gücü olduğu iddiasına yer verilmektedir. Amerika’da alt gelir grubundaki milyonlarca insanın gelirinin son otuz yılda kötüleştiği, aynı dönemde ise Çin toplumunun tarih boyunca görülmemiş bir şekilde yaşam standartlarının arttığına vurgu yapılmakta, Çin toplumunun kendisini Batı toplumlarıyla değil, geçmişte yaşadıkları kötü tecrübelerle mukayese ettiklerinin altı çizilmektedir. Bu çerçevede, ÇKP’nin Çin halkına ekonomik standartların yüksek olduğu bir yaşam standardı sağladığı müddetçe yönetimde kalacağı iddiası kuvvetli bir şekilde dile getirilmektedir.

Son otuz yıl boyunca, dünya toplumlarının birçoğunun Batılı devletlerin liberal demokratik sistemini denediğine ancak çoğunun siyasi istikrarı sağlayamayarak yıkımla karşı karşıya kaldığına dikkat çekilerek, ÇKP liderliğinin dünyanın önde gelen bürokratlarını

yetiştirerek siyasi kırılmalara çabuk cevap verebilen duyarlı, esnek ve sorumluluk sahibi olan “demokratik karakterde otokratik” bir hibrit sistem kurdukları ifade edilmektedir. (Mahbubani,2020:169) ÇKP liderliğinde, geçmiş dönemlere nazaran Çinlilerin daha fazla kişisel özgürlük alanları olduğuna vurgu yapılmakta, Batılı devletlerin ÇKP ve politikalarını yanlış anlamasının en büyük kaynağı olarak ise Batı’nın ÇKP’nin “Çinli” karakteri yerine “komünist” karakterine odaklanması olduğuna dikkat çekilmektedir. Özetle, Amerika-Çin rekabetinin uzun soluklu olacağı göz önüne alındığında, Çin’in en büyük meydan okumasının güçlü liderlik sergileyebilecek ve ardıllarına güçlendirilmiş bir kurumsal yapı bırakabilecek liderlerin devamlılığının sağlanması olacağına dikkat çekilmektedir. Çünkü Çin’in köklü geçmişi, Çin toplumuna zayıf liderlerin çöküş ve fakirlik getirdiğini öğretmiştir. Bu bağlamda, Xi Jinping ve onun gibi güçlü liderlik sergileyebilecek tüm liderlerin Çin toplumu tarafından koşulsuz, şartsız desteklenebileceği ve Batılı demokratik değerleri görmezden gelebilecekleri bu bölümün en önemli çıkarımlarından birisi olmuştur.

Amerikan Faziletimi Yoksa Çin İstisnacılığı mı?

Kitabın yedi ve sekizinci bölümlerinde Amerikan Erdemi ve ABD-Çin arasındaki küresel rekabete diğer ülkelerin nasıl reaksiyon vereceklerine değinilmektedir. Amerikan toplumu; değerler, siyasi sistem ve tarihi geçmiş olarak kendisini her zaman “özgür dünyanın lideri” olarak tanımlamakta ve dünya sahnesinde her daim olumlu bir rol oynamaya mukadder olduğuna inanmaktadır. Kitapta, tüm dünyanın yakın tarihin bir döneminde sosyal ve ekonomik gelişimde ABD gibi olmak istediği ancak bu dönemin artık son bulduğu iddiasına yer verilmektedir. Özellikle son dönemde Amerika’da toplumun katmanları arasında sosyal ve ekonomik olarak önemli eşitsizlikler ortaya çıkmış, alt gelir grubunun yüzde altmışı fakir kalmış, çok çalışanın ödüllendirildiği ve demokrasinin toplumun çıkarlarını teminat altına alan yapısı bozulmuştur.

Özgürlüğün Amerikan toplumundaki önemine dikkat çekilen eserde, Amerikalıların siyasi ve ekonomik özgürlüklerini kullanarak rahat bir şekilde orta sınıf hayat sürebilecekleri inancında olduklarını ancak ABD Senatosu ve Temsilciler Meclisi’nin engin aristokratlara ve çıkar gruplarına hizmet ettiklerine değinilmekte ve Amerikan Faziletinden uzaklaşılacağına dikkat çekilmektedir.

Bununla birlikte, Amerikan toplumundaki özgürlük anlayışında belli çelişkiler bulunduğu belirtilmiştir. Her ne kadar teoride Amerikan toplumu Çin toplumuna nazaran kendi siyasi sistemini değiştirme özgürlüğüne sahip olsa da Amerikan toplumunun -hali hazırda kontrol ettiklerini düşündükleri- mevcut sistemi değiştirme eğiliminde olmak gibi bir arzuya sahip olmadığını ve bunun da Amerikan siyasi sistemini daha istikrarlı ve sağlam hale getirdiği düşünülmektedir. Bu bağlamda, Amerikan sisteminin artık demokrasiden plütokrasie evrildiğine dikkat çekilmekte ve “özgürlük” ve “eşitlik” gibi iki temel aks üzerine oturtulan kurucu değerlerin geride bırakıldığı iddia edilmektedir. ABD ve Çin siyasi sistemlerinin güçlü ve zayıf yönlerinin ele alındığı bu bölümde yazar; küresel rekabetin sağlıklı ve esnek bir demokrasi ile kırılğan olmayan, sert yapıdaki komünist parti sistemi arasında olduğu takdirde kazananın ABD olacağını; rekabetin katı plütokrasie ile esnek meritokrasie arasında olduğu takdirde ise kazananın Çin olacağını iddia etmektedir. (Mahbubani, 2020:209)

İki süper güç arasında gerçekleşecek küresel rekabet diğer ülkeleri belirli bir noktada taraf seçmeye zorlayacaktır. Bu yolda iki süper gücün birçok seçeneği devreye alacağı ortadayken, Amerika'nın Soğuk Savaş sonrası ekonomik gücü ve kültürel etkisinin azaldığı artık gözle görülmektedir. Özellikle Asyalı devletler, Çin ve Amerika arasında bir taraf seçmekten çok, uzun vadeli planlar dahilinde kendi pozisyonlarını bağımsız olarak belirlemeyi tercih etmektedirler. Böylece iki süper güç, yakın gelecekte kendine daha çok güvenen, itaat etmeyen ve bağımsız ilkelerle mücadele etmeyi öğrenmek zorunda kalacaktır.

Avusturalya bu bağlamda çelişki yaşayan ülkelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar savunma ve kültür çerçevesinde Amerika'ya bağlı olsa da ekonomik olarak Çin'e bağlıdır. İkinci olarak, bugün Afrika özelinde sosyo-ekonomik gelişimin sağlanmasının yolu Çin ile işbirliğinden geçmektedir. Ancak Afrika'daki Batı etkisi ve kolonyal geçmiş küresel güç rekabetinde taraf seçme konusunda bir çelişkiyi de beraberinde getirmektedir. Çin bu çerçevede Afrika'nın en önemli ticaret ortağı olarak bir adım öne geçmiş durumdadır. Çin'in Afrika'daki yatırımları Avrupa ile olan ilişkilerini de güçlendirmektedir. Özellikle Afrika'nın sosyo-ekonomik gelişimi Avrupa'ya olan yasa dışı göçü engelleyecek ve sınır güvenliğinin sağlanmasını kolaylaştıracaktır. Ayrıca, Kuşak ve Yol İnisiyatifi üzerinden taahhüt

edilen trilyon dolarlık alt yapı projeleri ABD'nin Avrupalılara sunduğu kısıtlı fonlara göre daha cazip gelmektedir.

Japonya özelinde her ne kadar iki ülke kültürel açıdan birbirine yakın profilde olsa da bugün Japonya'nın Amerika ile müttefik olması Çin'in çıkarları doğrultusunda olumlu bir yaklaşımdır. Çünkü, Amerika'nın Japonya ile 1951 yılında yaptığı savunma anlaşması Japonya'yı agresif politikalar izlemekten ve özellikle de nükleer silahlara sahip olmaktan uzak tutmaktadır. Yazara göre, Japonya ve Çin arasındaki tarihi ve kültürel ilişkiler, iki ülkenin yeniden uyum içerisinde var olmalarını sağlayabilir ve belki de Çin'in zamanla - dışarıdan baskı görmeden- Japonya'daki seçim kültüründen etkilenecek demokratikleşmesine de yol açabilir. (Mahbubani,2020:230)

Amerika'nın ASEAN ülkelerine uyguladığı çifte standarta da kitapta önemli yer ayrılmıştır. Dünyanın en çok umut ve fırsat vadeden bölgelerinden biri olarak ASEAN ülkeleri, ABD'nin İran başta olmak üzere Orta Doğu ülkelerine ağırlık vermesiyle birlikte göz ardı edilmiştir. Ancak söz konusu ülkeler her ne kadar Çin'e coğrafi olarak yakın olsa da Vietnam hariç hepsi Hint kültüründen gelmekte, bu da Amerika'ya halen diplomasiyi önceleyen bir stratejiyle bu ülkeler üzerinde siyasi etki alanı oluşturma fırsatı sunmaktadır.

Mahbubani, ABD'nin özellikle Orta Doğu ve Rusya politikaları konusunda önemli hatalar yapmış olsa da geleceğin jeopolitik rekabetinde diğer ülkelerle olan ilişkilerindeki hatalarından ders çıkaran ve diplomasiyi önceleyen bir yöntemle Çin'e karşı önemli bir avantaj elde edeceğini savunmaktadır. Ancak Soğuk Savaş döneminin aksine ABD-Çin rekabetinde ülkelerin birçoğunun kendisine geçmişte olduğu gibi bir sempati beslemeyeceğini de belirterek, artık ülkelerin daha bağımsız politikalar izleyeceğini ve hem Çin hem de ABD'nin tarafların ilgisini çekmek için "çok yönlü" politikalar izlemek zorunda kalacaklarını belirtmektedir. (Mahbubani,2020:251)

Sonuç

Mahbubani, ABD-Çin rekabetinin hem "kaçınılmaz" hem de "önlenebilir" olduğu gibi çelişkili bir sonuca varmaktadır. Rekabetin şiddetlenerek çatışmanın kaçınılmaz hale gelmesinde iki argümanın varlığına dikkat çekmektedir. Birincisi, Çin'in ABD'li iş dünyasına kendine yabancılaştırması, fikri mülkiyetleri kopyalayarak uluslararası ticarete haksız rekabet yaratan unsurları devreye

sokmasıdır. İkincisi ise, Amerika'nın kendi içerisinde yaşadığı sosyo-ekonomik sorunların suçunu başka birine yükleme isteğinin jeopolitik bir çatışmayı tetiklediği öngörüsüdür. Bu çerçevede, Çin'in mevcut uluslararası düzenin kuralları çerçevesinde uyguladığı olumlu politikalara rağmen, ABD'nin Çin'i "varoluşsal tehdit" olarak görmesinin jeopolitik çatışmayı kaçınılmaz kıldığı sonucuna varılmıştır.

İki süper güç arasındaki rekabetin önlenebilir olduğuna da dikkat çeken Mahbubani, özellikle ülkelerin kendi halklarının refah seviyelerini artırma yoluna giderek jeopolitik bir çatışmadan kaçınabileceklerini ifade etmektedir. Bu minvalde, ABD'nin geçmişte girdiği gereksiz ve maliyetli savaşları hatırlatarak, her geçen gün sosyo-ekonomik düzeyi kötüye giden Amerikan halkına karşı, savunma harcamalarını önemli ölçüde azaltması gerektiğini söyleyen Mahbubani, iki süper gücün öncelikle -kendi toplumlarının yaşam standartlarını artırma çerçevesinde-ulusal çıkarlarını tanımlamaları gerektiğini, böylece ulusal çıkarları arasında çelişkiler olmadığına dair mantıklı bir sonuca ulaşabileceklerini ifade etmektedir.

İkinci olarak, küresel iklim krizinin iki ülke arasındaki jeopolitik rekabetin tırmanmasında engelleyici unsur olarak iki gücü bir araya getirecek bir etken olarak ortaya çıktığı savunulmakta ve gezegeni korumak adına iki süper gücün insanlığın bu ortak çıkarına hizmet etmeye odaklanabilecekleri ortaya konmaktadır.

Son olarak, jeopolitik rekabetin ideolojik zeminden uzak yürütülebilecek olmasının iki ülke arasındaki rekabeti hafifletebileceği vurgulanmaktadır. Özellikle Çin'in kırk yılı aşkın bir süre önce ulusal çıkarları uğruna komünist ideolojisini feda ederek uluslararası düzene entegre olduğu ve komünizmi yayma faaliyetlerini durdurduğunun altı çizilmektedir. Bu bağlamda Amerika'nın Çin'i komünist bir ülke olarak algılamasının stratejik bir hata olduğu, Çin ekonomisinin -Sovyetler Birliği ekonomisinin ideolojik saikleri aksine- yeniden dirilen bir medeniyet anlayışıyla yönetildiği ve bu bağlamda Amerika'nın da kaynaklarını kendi toplumunu yeniden canlandırmak için harcaması gerektiği ifade edilmektedir. (Mahbubani,2020:271-272)

Kitap içeriğinde tartışma konusu olabilecek bazı argümanlar mevcuttur. İki ülkenin politikaları incelenirken eşitlik bağlamında birtakım sorunların olduğu göze çarpmakta, ABD'ye dair eleştiriler Çin'e göre biraz daha fazlayken, Amerika'nın Çin'e karşı jeopolitik

mücadele başlattığı gibi tek taraflı bir izlenim verildiği anlaşılmaktadır. Bir başka eleştiri konusu ise Çin'in tarihi boyunca revizyonist bir siyaset izlemediğine dair olacaktır. Bu çerçevede, ÇKP'nin 74 yıllık iktidarından ziyade, Çin medeniyetinin 4000 yıllık kadim tarihine vurgu yapılmakta ve henüz yakın geçmişte Doğu Türkistan, Tibet ve Moğolistan ve Tayvan'da yapılan insan hakları ihlalleri, soykırım ve güvenlikçi politikalar görmezden gelinmektedir.

Kitabında ABD - Çin rekabetinin tırmanmaması konusunda önerilerde bulunan ve ABD başta olmak üzere tarafların askeri harcamalarını kısarak kendi toplumlarının yaşam standartlarını artırmaları gerektiğini ifade eden, taraflara itidal ve karşılıklı anlayış çağrısında bulunan ve diplomasinin devreye alınması gerektiğini söyleyen Mahbubani, iki taraf arasında yıllar içerisinde azalan güvene dikkat çekmemekte, ÇKP'nin otoriterliğini, bölgedeki saldırganlığını ve insan hakları bağlamında üzerindeki uluslararası baskıyı hafife alır görünmektedir.

Kitap genel itibariyle ABD-Çin rekabetine dair birçok eksikliği içerisinde barındırıyor olsa da küresel güç rekabetine dair önemli bir arka plan sunmaktadır. Henüz Türkçe'ye çevrilmemiş olsa da düzenli ve özenle hazırlanan bu eserin İngilizce bir kaynak olarak okunması ve anlaşılmasının kolay olduğu görülmüştür. Kitabı değerli yapan unsur, uluslararası siyasette Çin ve onun diline aşına olmayanlar için kolay okunabilir ve anlaşılabilir olmasıdır. Provokatif başlığıyla dikkat çeken bu eser, hem politika yapımcılar hem de akademisyenler için önemli bir kaynak olsa da ABD-Çin arasındaki büyük güç rekabetini daha iyi anlamak açısından yetersiz ve tek taraflı kalmış gibi gözükmekte ve ilgi duyanları başka kaynaklara yönlentmektedir.